

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

10. Михасюк І.Р., Мальський М.З. *Основи глобальних економічних відносин*. Львів-Жешув. – 2003. – 192 с.

11. Примаченко Н.М. *Формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій у процесі навчання основ підприємництва*. Монографія./ Н. Примаченко. – Дрогобич. Редакційно-видавничий відділ Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка. 2011. – 218 с.

12. Урбанець М. *Галузева та територіальна структура державної політики розвитку галузей міжнародної економіки та міжнародна освіта XXI столітті*.// М. Урбанець. / Молодь і ринок. – 2012. – №3(86).

13. Урбанець М. *Глобальні економічні проблеми та перспективи торговельних відносин України з Польщею*. //М. Урбанець. / Молодь і ринок. – 2012. – №2(85). – С. 14 – 18.

14. Урбанець М. *Національна і світова валютні системи та фіскально-моретарна політика при плаваючому валютному курсі*. // М. Урбанець / Молодь і ринок. – 2012. – №6(89). – С. 24 – 29.

15. Чужиков В.І. *Економіка зарубіжних країн*. Навч. посібник. //В. Чужиков. – К.: КНЕУ, 2005. – 308 с.

16. Циганкова Т.М. *Міжнародний маркетинг*. – К.: КНЕУ. – 1998. – С. 20.

Стаття надійшла до редакції 03.08.2012

УДК 371.213.8

Миرون Вачевський, доктор педагогічних наук, професор,

академік Академії вищої освіти України,
м. Київ

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

У статті досліджується стан та розвиток системи безперервної освіти та формування в учнівської молоді професійних компетентностей у процесі навчання фахових курсів, що є ключовим фактором суспільного прогресу, успішного розвитку нації, держав, кожної людини.

Ключові слова: компетенція, освіта, навчання, професійна освіта, знання, практичні навички, якість освіти.

Табл. 2. Схеми 1. Літ. 17.

Актуальність проблеми. Утвердження компетентнісного підходу в професійній освіті означає переорієнтацію з процесу на результат у його діяльній вимір. Це зумовлює необхідність забезпечення відповідності рівня підготовки випускника ПТНЗ новим запитам професійної діяльності, набуття ними готовності до розв'язання практичних професійних і життєвих проблем, пошуку свого "Я" в професії, соціальній сфері діяльності, відзначає, М. Михайличенко [8].

Аналіз останніх публікацій. Даній проблемі присвячено значну кількість науково-методичних робіт, які мають різні підходи до визначення компетентності, відомих вітчизняних авторів: О.М. Бобчук "Технологія економічної освіти старших підлітків"; І.С. Волощук "Педагогічні основи розвитку творчих здібностей школярів"; О.І. Вишневецький "Теоретичні основи сучасної української педагогіки"; О.В. Євдокімов "Нові педагогічні технології навчання студентів"; М.В. Михайличенко "Громадська компетентність майбутніх учителів"; О.В. Овчарук "Компетентнісний

підхід у сучасній освіті"; В.П. Пилипчик "Компетентнісний підхід як методологічна основа вдосконалення підготовки фахівців за напрямом "Економіка і підприємництво"; О.М. Пехота "Індивідуалізація професійно-педагогічної підготовки вчителя"; О.Т. Шпак "Економічна підготовка педагогічних кадрів в системі безперервної освіти" та інші.

Виклад основного матеріалу. Поняття "компетентнісна освіта" виникло в США наприкінці 80-х – на початку 90-х рр. XX століття і визначало компетентності як певний освітній результат. Сьогодні, попри деякі розбіжності в підходах, фахівці США визначають три основних компоненти в компетентнісній освіті, а саме: формування знань, умінь і цінностей особистості [17].

Компетентності, на думку багатьох зарубіжних і вітчизняних експертів, є тими індикаторами, які дозволяють визначити готовність учня, випускника школи до життя, його подальшого розвитку й активній участі в житті суспільства. Так, прикладом ключових компетентностей є:

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

здатність працювати в команді, розв'язувати конфлікти, застосовувати інформаційні й комунікаційні технології, творчість і винахідливість, здатність застосувати знання й технології тощо, зазначає О. Овчарук [9; 10].

Один із учасників проекту ДЕЛФІБ. Оскарссон наводить список базових навичок, які змістовно або й безпосередньо по тексту, можуть інтерпретуватися як компетентності:

- “основні навички”, наприклад, грамотність, здатність рахувати;
- “життєві навички”, наприклад, самоврядування, стосунки з іншими людьми;
- “ключові навички”, наприклад, комунікація, здатність до вирішення проблем;
- “соціальні і громадянські навички”, наприклад, соціальна активність, цінності;
- “навички для одержання зайнятості”, наприклад, здатність до обробки інформації;
- “підприємницькі навички”, наприклад, дослідження ділових можливостей;
- “управлінські навички”, наприклад, консультування, аналітичне мислення;
- “широкі навички”, наприклад, аналіз, планування, контроль”.

Зазначимо, що “це особистісні і міжособистісні якості, здібності, навички і знання, які виражені в різних формах і багатобразних ситуаціях роботи і соціального життя” [2].

Зміст і сутність професійних компетенцій у навчальному процесі ґрунтовно висвітлює професор В.П. Пилипчук [11], де автор зазначає наступне:

- *знання* – це компетентність – обізнаність у чому-небудь, наявність відомостей про когонебудь, що-небудь. Сукупність відомостей із певної галузі, набутих у процесі навчання, дослідження тощо. Пізнання дійсності в окремих її проявах і в цілому;

- *компетентнісний підхід* – сукупність методологічних прийомів розгляду проблем вищої освіти з метою організації підготовки компетентних фахівців для національної економіки України.

- *компетентність* – якість за значенням “компетентний”;

- *компетентний* – який має достатні знання в якій-небудь галузі; який із чим-небудь добре обізнаний, тямущий, який ґрунтується на знанні, кваліфікований; який має певні повноваження; повноправний, повноладний;

- *стосовно випускників ПТНЗ (ВНЗ, середніх начкільних закладів) компетентність* – це підготовленість (здатність) фахівця успішно виконувати професійні завдання відповідно до набутого освітньо-кваліфікаційного рівня;

- *компетенція* – 1) Добра обізнаність із чим-небудь. 2) Коло повноважень якої-небудь організації, установа або особи;

- *стосовно випускників ПТНЗ компетенція* – це здатність фахівця якісно виконувати конкретне функціональне завдання професійної діяльності;

- *клас професійних завдань* – сукупність однорідних взаємопов'язаних функціональних завдань професійної діяльності.

Узагальнений об'єкт діяльності – сфера, поле професійної діяльності фахівців певної спеціальності. Диференціація спеціальностей вищої освіти відбувається саме за ознакою узагальненого об'єкта діяльності, а саме:

- *уміння* – здобута на основі досвіду, знання здатність належно робити що-небудь.

- *компетентнісний підхід* – це підхід до організації навчання або оцінки знань та вмінь, що ґрунтується на формалізованих кваліфікаційних вимогах до знань і навичок, які є обов'язковими для фахівця даної галузі для обіймання відповідної посади та виконання службових обов'язків, що належать до сфери його відповідальності. Компетентнісний підхід є основою для визначення методологічних прийомів підготовки фахівців для національної економіки, у тому числі в Україні.

- *професійні компетенції* – набуваються за рахунок засвоєння професійних знань із фахових дисциплін, що за змістом є сучасними, інтернаціонально зорієнтованими та перевіреними в реальних практичних умовах.

- *трансферні компетенції* – набуваються завдяки тренінгам в інших царинах: особистісний тренінг, моделювання, презентації, управління. Через ці компетенції визначаються сильні та слабкі сторони і здібності учнівської молоді та студентів ВНЗ. На цьому ґрунті вдосконалюються мовні та культурні знання.

Першим важливим кроком підготовки кваліфікованих фахівців ПТНЗ є засвоєння базових професійних дисциплін та набуття практичних навичок щодо виконання посадових обов'язків на рівні фахівця своєї спеціальності та кваліфікації, зазначено в роботі [12; 13].

Отже, в розумінні учених, термін “компетентність” пов'язується з певними навичками діяльності, передусім – професійної. В європейській науці склалося й більш широке тлумачення компетентностей. Так, на думку експертів Ради Європи з освіти, компетентності передбачають: спроможність особистості сприймати та відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, комплекс ставлень, цінностей, знань і навичок.

Під компетентністю майбутнього фахівця

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

ПТНЗ зарубіжні вчені¹ розуміють відповідно структуровані (організовані) сукупності знань, умінь, навичок і ставлень, які набуваються в процесі навчання. Вони дозволяють фахівцю визначати, тобто ідентифікувати й розв'язувати незалежно від контексту (від ситуації) проблеми, характерні для певної сфери діяльності.

Систему компетентностей в освіті, і складають наступні компетентності:

- “надпредметні” (міжпредметні) компетентності, які можуть бути представлені у вигляді “парасольки” над усім процесом навчання, саме вони часто називаються “ключовими”. Ключова компетентність визначається як здатність людини здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язувати відповідні проблеми;

- загальногалузеві компетентності, яких набуває учень ПТНЗ протягом засвоєння змісту тієї чи іншої освітньої програми на всіх курсах навчального закладу;

- предметні компетентності – розвиваються упродовж вивчення різних навчальних дисциплін на всіх курсах навчання у навчальному закладі.

Поняття “компетентність” розглядається як інтегративна характеристика, що містить у собі такі головні аспекти: готовність до цілепокладання; готовність до дії; готовність до оцінки; готовність до рефлексії [7].

Подібний підхід спостерігається в США, де з метою певного поступу у визначенні змісту компетентностей у рамках Національного центру освітньої статистики США й Канади було започатковано програму “Визначення та відбір компетентностей: теоретичні та концептуальні засади” зі скороченою назвою “DeSeCo” (1997 р.). На думку експертів цієї програми, компетентність проявляється в діяльності особистості в різних контекстах, наприклад, у соціально-економічному та політичному. При цьому не тільки освіта є відповідальною за набуття особистістю необхідних компетентностей, на їх формування впливають сім'я, робота, мас-медіа, релігійні та культурні організації тощо.

У словнику термінів компетентність (лат. *competens* – здібний) розглядається як:

- володіння компетенцією;

- володіння знаннями, які дозволяють судити про будь-що, зазначає О. Овчарук [9].

Розрізняють широке та вузьке тлумачення цього поняття. У широкому розумінні компетентність кваліфікується як ступінь зрілості людини, яка

допускає певний рівень психічного розвитку особистості, (навченість і вихованість) та дозволяє індивіду успішно функціонувати в суспільстві. У вузькому розумінні компетентність розглядається як діяльнісна характеристика, тобто як міра включеності людини в діяльність, що передбачає ціннісне ставлення.

Компетентнісний підхід проголошено одним із напрямків стратегії розвитку освіти в Україні, на що вказується у “Стратегії модернізації змісту загальної освіти”. Під компетентностями в цьому аспекті розуміються здатності учнів (їх потенціал) здійснювати складні культуродоцільні види дій. Основні ідеї компетентнісного підходу можна виразити у наступних положеннях:

- компетентність є ключовим, центральним поняттям, оскільки воно:

- по-перше, поєднує в собі інтелектуальний і навичковий складники освіти;

- по-друге, у понятті компетентності закладено ідеологію інтерпретації змісту освіти, сформованого “від результату” (“стандарт на виході”);

- по-третє, ключова компетентність є інтегративною за своєю природою, тому що вона містить низку однорідних чи близьких умінь і знань, що належать до широких сфер культури та діяльності (інформаційної, правової тощо);

- цей підхід є цілком новим для учнів ПТНЗ, оскільки орієнтація на засвоєння умінь, способів діяльності і, тим більше, узагальнених способів діяльності існувала як напрям розвитку педагогічних досліджень і практики, однак не була провідною;

- не слід протиставляти компетентності знанням чи вмінням і навичкам. Поняття компетентності ширше за поняття знання, вміння, навички; воно містить їх у собі (хоча, зрозуміло, не йдеться про компетентність, як про просту суму “знання + вміння + навички”, це поняття іншого значеннєвого ряду);

- поняття компетентності в системі ПТНЗ освіти, охоплює не тільки когнітивний і операційно-технологічний складники, а й мотиваційний, етичний, соціальний та поведінковий. Воно містить результати навчання (знання й вміння), систему ціннісних орієнтацій, звичок тощо; компетентності формуються в процесі навчання, і не лише в школі, але й під впливом родини, друзів, роботи, політики, релігії, культури й ін. У зв'язку з цим реалізація компетентнісного підходу в ПТНЗ залежить від загальної освітньо-культурної ситуації, в якій живе й розвивається учнівська молодь.

¹ Hutmacher Walo. Key competencies for Europe// Report of the Symposium Bene, Switzerland 27 – 30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC)// Secondary Education for Europe Strasburg. – 1997. – С. 8 – 17.

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Стосовно кожної компетентності можна виділяти різні рівні її засвоєння (наприклад, мінімальний, просунутий, високий) [6]. Запровадження компетентнісного підходу пов'язане з проблемою визначення ієрархії компетентностей. Для розгляду такої ієрархії скористаємось узагальненими матеріалами деяких досліджень, які були представлені в рамках науково-практичного семінару проекту Міністерства освіти і науки України та Академії педагогічних наук України "Компетентнісний підхід до формування змісту освіти у ПТНЗ та середньо освітніх закладах навчання: концептуальні підходи та термінологія" (16 червня 2004 р.) у доповіді О. Крисана. Дослідник розробив певну систему компетентностей на основі різних рівнів змісту освіти.

Ключові (надпредметні) компетентності є: синтетичними, що поєднують певний комплекс знань, умінь та ставлень, набутих протягом засвоєння всього змісту освіти; компетентностями, не пов'язаними з одним конкретним предметом, а набутими під час засвоєння декількох або всіх

одночасно навчальних дисциплін. Кожна з таких компетентностей складається з простіших дій, операцій, які є показниками її розвиненості. Наприклад, компетентність "продемонструвати творче мислення" передбачає: використання, оцінювання й постійне поліпшення власних стратегій розв'язання питання; розроблення деяких моделей дії та прийняття рішення в динамічному світі; формування й застосування навичок критичного мислення; використання різних прийомів аргументування в різних соціальних контекстах.

У таблиці 1 наведено види ключових компетентностей за різними джерелами літератури. Загальнопредметні компетентності ПТНЗ визначаються для кожного предмета й розвиваються протягом усього періоду його вивчення. Вони відрізняються високим ступенем узагальненості та комплексності.

На основі викладених вище положень, з огляду на міжпредметний зміст, поліфункціональність, особливості формування, що передбачає залучення багатьох навчальних предметів у

Таблиця 1.

Види ключових компетентностей за різними джерелами

За документами Ради Європи	І. Єрмаков, Україна	Н.М. Примаченко Формування маркетингової культури у майбутніх вчителів технологій у процесі навчання основ підприємництва	М. Вацьківський Теоретико-методичні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції
1. Багатокультурна		У сфері культурної діяльності	Загальнокультурна
2. Інформаційна	Інформаційна	Сфера торгівлі	Інформаційна
3. Соціальна	Соціально-психологічна	У сфері громадянського виховання	Сфери послуг, туризм, рекреаційна індустрія
4. Політична	Громадянська	Ділове спілкування	
5. Комунікативна	Комунікативна	Етикет	Комунікативна
6. Загальнокультурна		Міжнародній діяльності	Етика, ділового спілкування
7. Пізнавально-інтелектуальна	Методологічна	У сфері пізнавальної діяльності	Навчально-пізнавальна
8. Трудова, підприємницька	Життєва	У трудовій діяльності	Соціально-трудова
9. Побутова	Професійна	У побутовій сфері	Особистісного самовдосконалення
10. Освіта, навчання	Психологічна рефлексивна	У системі навчання	Фахівців ринку

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

ПТНЗ і життєвопрактичну функцію компетентності майбутніх випускників ПТНЗ, її безумовно слід віднести до надпредметних компетентностей.

Оскільки професійна компетентність майбутнього випускника ПТНЗ розглядається як певний вид його готовності до професійної діяльності й має формуватися в процесі професійної підготовки у професійному навчальному закладі, доречно, на наш погляд, на основі узагальнення вищенаведених міркувань порівняти компетентнісно орієнтований підхід до професійної освіти з традиційним за трьома параметрами: результатом освіти, її терміном і оцінкою ефективності (табл. 2).

До ознак ключових компетентностей учнів ПТНЗ відносять поліфункціональність, надпредметність, міждисциплінарність, багатоконпонентність, спрямованість на формування критичного мислення, рефлексії, визначення власної позиції. Крім того, ключові компетентності пов'язують воедино особистісне й соціальне в освіті, відбивають комплексне оволодіння сукупністю способів

діяльності, що створює передумови для розроблення індикаторів їх вимірювання; вони виявляються не загалом, а в конкретній справі чи ситуації тощо [10].

Сформовані компетентності випускник ПТНЗ використовує в соціальних та інших контекстах залежно від умов і потреб здійснення різних видів діяльності. Компетентна людина застосовує ті стратегії, які є найприйнятнішими для виконання окреслених завдань. Управління власною діяльністю веде до підвищення, модифікації рівня компетентності людини. Отже, *компетентність – це результат діяльності та характеристика освіти*. Нижчий рівень компетентності є рівнем діяльності, необхідним і достатнім для мінімального успіху в досягненні результату.

Загалом термін “*професійна компетентність*” вживається досить часто для оцінки професійних станів особистості. Є декілька визначень терміну “*професійна компетентність педагога*”. Це пов'язано насамперед із широтою його змістовних характеристик, котрі об'єднують такі поняття, як “професіоналізм”, “професійна кваліфікація” тощо.

Таблиця 2.

Порівняння компетентнісного й традиційного підходів до професійної освіти

Компетентнісно орієнтований підхід	Традиційний підхід
Проектування результату освіти	Варіативність результату освіти
<i>Характеристика</i>	<i>Характеристика</i>
Чітке визначення завдань і цілей освіти, ревалентних критеріям оцінки, які повинні бути досягнуті. Деталізованість поставлених завдань гарантують вимірюваність і стійкість результатів навчання.	Студентам пропонується однакова тривалість і глибина викладу матеріалу (суб'єктний метод), що зумовлює різний рівень формування готовності в залежності від суб'єктивних причин (сприйняття, спрямованості на навчання тощо)
Варіативність термінів навчання	Регламентація термінів навчання
<i>Характеристика</i>	<i>Характеристика</i>
Гнучкі вимоги для кожного студента (перед кожним “стартом” проводиться освітній консиліум з приводу вибору індивідуалізованих заходів). Це гарантує, що кожен досягає заданого результату згідно свого освітнього темпу.	Незалежно від індивідуальних “навчальних кроків” для кожної теми, розділу, навчального курсу встановлюється однакова тривалість вивчення.
Оцінка, що відповідає критеріям	Оцінка, що відповідає нормам
<i>Характеристика</i>	<i>Характеристика</i>
Зміни результатів базуються на заданому стандарті, який передбачає однозначні критерії оцінки. Оцінка досягнень студента здійснюється в контексті його специфічної діяльності і проводиться відповідно до його професійної підготовленості.	Пріоритет у оцінці можливостей і досягнень студента надається знанням. Оцінка проводиться в чітко встановлений час (заліки, екзамени тощо).

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА КОМПЕТЕНТІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Різноманітність визначень зумовлена розбіжностями наукових підходів (особистісно-діяльнісного, системно-структурного, знаннєвого, культурологічного) до розв'язання наукових завдань оцінки станів та професійно необхідних якостей особистості вчителя. Доцільно навести таку їх класифікацію:

1. Процесуальний:

а) дослідження якості підготовки до навчально-виховного процесу (гностичний і конструктивний компоненти);

б) дослідження діяльності педагога в процесі навчально-виховної діяльності (комунікативний і організаційний компоненти);

в) дослідження контрольно-діагностичної діяльності вчителя (рефлексивний компонент).

2. Особистісний:

а) оцінка знань і вмінь учителя;

б) мотиваційний компонент;

в) професійно важливі особистісні якості вчителя.

3. Процесуально-особистісний (комплексний):

а) дослідження педагогічних (процесуальних) умінь вчителя;

б) дослідження результатів праці вчителя;

в) прагнення до самоактуалізації і самовдосконалення.

По-перше, реалізація компетентісного підходу не може здійснюватися відокремлено від отримання професійних цінностей. Такі цінності включають певні ідеали, переконання й відповідну етичну позицію, без яких неможливе становлення професійної компетентності, котра, на відміну від інших компетентностей, не може формуватися без опори на громадянські цінності й не може реалізовуватися поза системою ціннісних орієнтацій.

По-друге, процес становлення компетентності як “доведеної готовності до діяльності” здійснюється тільки в спільній діяльності тих, хто вчить і вчиться. Компетентність може реалізовуватися тільки в діяльності. Тому технологічна компетентність припускає як наявність певної життєвої позиції, так і внутрішньої готовності до її реалізації, і може повністю виявитися тільки в реальній життєвій або професійній ситуації.

Якщо професійно-педагогічна діяльність відноситься до взаємодій “людина – людина”, “людина – колектив”, “людина – великі соціальні групи”, її складовою є психологічна компетентність, яка включає соціально-перцептивну компетентність; соціально-психологічну компетентність; аутопсихологічну та комунікативну компетентність; психолого-педагогічну компетентність, а також рефлексивну й конфліктологічну компетентність.

Необхідно зазначити, що вивчення закономірності розвитку людини щодо ступеня її зрілості й особливо при досягненні нею найвищого рівня в цьому розвитку є предметом педагогічної акмеології – “акме” (від лат. – вершина чогось). В акмеології, на відміну від психології, зрілість не ототожнюється з дорослістю. З акмеологічної точки зору зрілість особистості наймасштабніша категорія, що включає переважно розвиток морально-етичних якостей, гуманістичної спрямованості особистості, нормативності її поведінки й відносин, відзначає М.В. Михайличенко [8].

Отже, професійну зрілість випускників ПТНЗ розглядають як певну мету й важливий показник сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця на ринку праці із робітничої професії.

Слід відзначити, що в педагогічній літературі професійна зрілість випускника ПТНЗ трактується як складова більш широкого поняття – соціальної або соціально-професійної зрілості. Під соціальною зрілістю особистості розуміють результат взаємодії цілеспрямованого виховання, а також внутрішніх і зовнішніх факторів, які впливають на людину; певний ступінь розвитку особистості, що сприяє творчому освоєнню різних видів культури, а також створює можливість найефективніше приносити користь оточуючим своєю участю у різних видах діяльності.

Професійна зрілість особистості характеризується насамперед рівнем знань, розвитком ціннісних орієнтацій, ступенем засвоєння суспільних відносин та їх реалізацією в соціально значущій діяльності. Мова йде про визрівання, становлення професійної зрілості особистості в процесі трудової діяльності, зазначає В.В. Радул [14]. Період зрілості сприяє подальшому розвитку людини і не є її кінцевим станом. Зрілість проявляється в таких параметрах: професійна свідомість і самосвідомість, відповідна їм мотивація, освіта й інтелігентність, гуманізм і колективізм, креативність і підприємництво у поєднанні із совістю, індивідуальна самобутність, зазначає В.В. Радул [14].

Поняття професійної зрілості ширше, ніж поняття моральної вихованості. Воно не стільки вікове, скільки моральне, тобто визначається не віком, а поглядами, вчинками, поведінкою в суспільстві. Професійна зрілість – це становище особистості в суспільстві, в системі суспільних відносин, коли вона виступає повноправним суб'єктом трудових прав і обов'язків. Крім того, професійна зрілість випускника ПТНЗ характеризується соціальними

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

цінностями (патріотизм, інтернаціоналізм, відповідальність, обов'язок, відданість державі) та якостями особи (цілеспрямованість, організованість, самостійність, працьовитість, наполегливість). Такій особистості характерний високий рівень самосвідомості, зазначає Р.И. Хмелюк [16]. Професійна зрілість визначається також як інтегральна якість особистості, що характеризує загальний рівень громадянської вихованості і, перш за все, її ідейно-етичні якості, усвідомлення своїх прав і обов'язків, відповідальності перед державою, суспільством, собою, зазначає М.П. Чумакова [15].

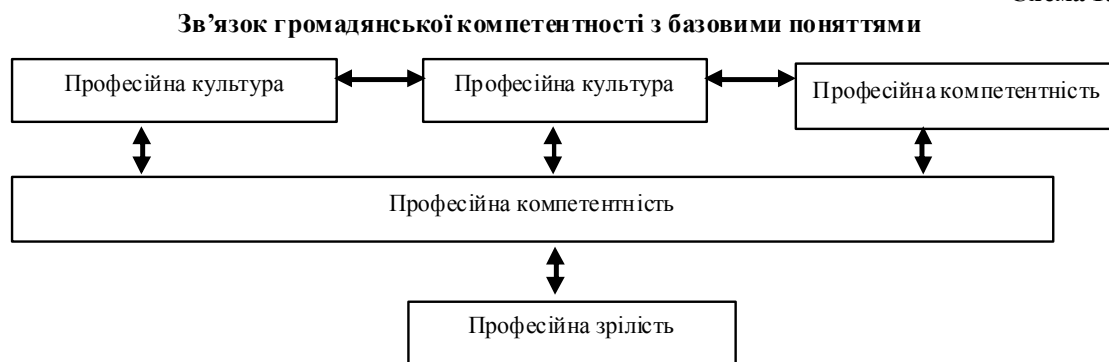
Узагальнення зазначених положень дозволяє стверджувати, що професійна компетентність є складним інтегрованим утворенням у структурі особистості фахівця, може розглядатися як складова його професійної культури й професійної компетентності, є виявом його технологічної культури, основою професійної зрілості. Це дає змогу прослідкувати зв'язок професійної компетентності майбутнього випускника ПТНЗ з іншими базовими поняттями (схема 1).

рекомендують уникати терміна кваліфікація, оскільки в німецькій і англійській мовах він відноситься тільки до формального завершення діяльності й лише частково з'ясовує, які саме здатності, готовності, знання і поведінкові відносини фактично необхідні для успішної професійної діяльності.

Слушною є думка, що поняття “компетенція” й “компетентність” не тотожні. Компетенція відображає функціональні можливості фахівця й походить від латинського слова “competentia” – пристосованість до справи: коло повноважень, питань, що доручаються певній особі.

Узагальнюючи вищенаведені теоретичні підходи, констатуємо, що професійна компетентність майбутнього випускника ПТНЗ є складним інтегрованим утворенням у цілісній структурі особистості фахівця, яка визначає його громадянську й життєву позицію, соціальну зрілість і водночас є компонентом його професійної культури та професійної компетентності, результатом оволодіння педагогічною професією, що проявляється у готовності до ефективного

Схема 1.

У контексті визначення особливостей компетентнісного підходу слід зупинитися на інтерпретації взаємозалежності понять “компетентність” і “компетенція”. Аналіз сучасної наукової і нормативної літератури з проблематики Болонського процесу засвідчує часте вживання європейськими науковцями терміна “компетенція” для визначення змісту професійної освіти. У цього поняття вельми широка амплітуда тлумачень. Наведемо деякі з них.

Професійно-діяльнісну компетенцію розглядають як “наявний сформований потенціал професійних здібностей, який дозволяє індивідууму діяти в конкретних професійних ситуаціях відповідно поставлених вимог”. Інші визначають компетенцію як поняття, що охоплює здібності, готовності, знання, поведінку, необхідні для певної діяльності (професійні, методичні і соціальні компетенції). При цьому вони

розв'язання завдань громадянської освіти у процесі професійної діяльності на основі сформованих знань, умінь, навичок, ціннісних орієнтацій, професійно важливих якостей і здібностей.

Висновки. Отже, компетентнісний підхід учнівської молоді ПТНЗ передбачає, що професійна компетентність має бути одним з найважливіших навчальних результатів професійної освіти (разом з професійними цінностями й досвідом трудової діяльності). Професійна компетентність майбутнього випускника ПТНЗ в контексті його професійної підготовки має розглядатися як певний проміжний результат. Він має характеризуватися сукупністю об'єктивних і суб'єктивних передумов для виконання соціальної і професійної діяльності, результатом особистісно-професійного розвитку, який є відображенням відповідності професійної компетентності та фаховим стандартам.

СУТНІСТЬ КОМПЕТЕНЦІЙ У НАВЧАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ ТА КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У ПРОФЕСІЙНІЙ ОСВІТІ

Професійна компетентність майбутнього випускника ПТНЗ – необхідно розглядати як ключову, надпредметну компетентність, як здатність здійснювати складні поліфункціональні, поліпредметні, культуродоцільні види діяльності, ефективно розв'язувати широкий спектр проблем, пов'язаних як з професійною діяльністю, так і з громадянською діяльністю в суспільстві.

1. Бобчук О.М. *Технологія економічної освіти старших підлітків. Автореф. дис. канд. пед. наук.* Івано-Франківськ, 1997. – 24 с.

2. Вачевський М.В. *Педагогічні аспекти економічної підготовки молоді до вибору професії в сучасних умовах.* // М. Вачевський. / *Актуальні проблеми економіки.* – 2004. – №1. – С. 190 – 204.

3. Вачевський М.В. *Теоретико-методологічні засади формування у майбутніх маркетологів професійної компетенції. Монографія.* // М. Вачевський. – К., Професіонал, 2005. – 364 с.

4. Вачевський М.В. *Управління якісною підготовкою фахівців у професійно-технічних навчальних закладах на основі маркетингу ринку праці та освітнього моніторингу в умовах регіоналізації. Монографія.* // М. Вачевський. – Львів “Сполом”. 2010. – С. 52 – 90.

5. Жигір В.І., Чернега О.А. *Професійна педагогіка. Навчальний посібник.* // В. Жигір, О. Чернега. – К.: “Кондор”, 2011. – 336 с.

6. Краєвський В.В., Хуторський А.В. *Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики.* // В. Краєвський, А. Хуторський. – К.: “К.І.С.”, 2003. – 296 с.

7. Лобанова Н.Н. *Профессионально-педагогическая квалификация и подготовка специалистов как условие совершенствования их образования: проблемы, поиски, опыт.* СПб., 1992. – С. 12 – 19.

8. Михайліченко М.В. *Громадянська компетентність майбутніх учителів. Навчальний посібник.* /

/ М. Михайліченко. – Київ-Тернопіль, НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2008. – 128 с.

9. Овчарук О. *Компетентності як ключ до оновлення змісту освіти.* // О. Овчарук. *Стратегія реформування освіти в Україні: рекомендації з освітньої політики.* – К.: “К.І.С.”, 2003. – 296 с.

10. Овчарук О.В. *Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Бібліотека з освітньої політики/За заг. ред. О.В. Овчарук.* – К.: “К.І.С.”, 2004. – 112 с.

11. Пилипчук В.П. *Освітньо-кваліфікаційні стандарти з маркетингу.// професійна освіта маркетингу: освітньо-кваліфікаційні вимоги. Матеріали робочого семінару ВГО “Українська Асоціація маркетингу”* // В. Пилипчук, м. Київ, 23 – 24 червня 2005 р. – С. 25 – 36.

12. Пилипчук В.П. *Компетентнісний підхід як методологічна основа вдосконалення підготовки фахівців за напрямом “Економіка і підприємництво”.* – К.: КНЕУ, 2006.

13. Павленко А.Ф., Кардаш В.Я., Пилипчук В.П. *Призначення і зміст освітньо-кваліфікаційної характеристики фахівця з маркетингу.* // *Маркетинг в Україні.* – 2003. – №1(17). – С. 53 – 60.

14. Радул В.В. *Соціальна зрілість молодого вчителя.* – К.: Вища школа, 1997. – 269 с.

15. Чумакова М.П. *Педагогические основы процесса воспитания гражданской зрелости старшеклассников. Автореф. На стиск. Учен. степ. канд. пед. наук.* – М.: 1980. – 16 с.

16. Хмельок Р.И. *Формирование гражданской зрелости студенческой молодежи.* – К.: Вища школа, 1978. – 133 с.

17. Hutmacher Walo. *Key competencies for Europe// Report of the Symposium Bene, Switzerland 27 – 30 March, 1996. Council for Cultural Co-operation (CDCC)// Secondary Education for Europe Strasbourg.* – 1997. – С. 8 – 17.

Стаття надійшла до редакції 03.08.2012

“На дні моїх споминів і досі горить той маленький, але міцний вогонь... Це вогонь у кузні мого батька. І мені здається, що запас його я взяв дитиною в свою душу на далеку мандрівку життя”.

Іван Франко
український письменник, поет, перекладач,
критик, вчений, публіцист, громадський діяч

